

OG'ZAKI SO'ZLARNING STILISTIK XUSUSIYATLARI VA TURLARI

Sevaraxon Abdulazizova Ganiyevna

Ingliz tili nazariy aspektlari kafedrası o'qituvchisi

Sharipova O'g'iloy O'ktambek qizi.

Maktabgacha va boshlang'ich ta'limda ingliz tili (MBTI) yo'nalishi 401-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada og'zaki so'zlarning stilistik xususiyatlari, ularning funksional uslublarda tutgan o'rni va turlari tahlil qilinadi. Og'zaki nutq unsurlarining badiiy, publitsistik va rasmiy uslublardagi qo'llanishi, ularning kommunikativ-pragmatik vazifalari ochib beriladi. Shuningdek, og'zaki so'zlar orqali ifodalangan ekspressivlik, emotsionallik, nutqning erkinligi va og'zaki muloqotga xos bo'lgan belgilarning stilistik tahlili amalga oshiriladi. Maqola tilshunoslik, ayniqsa stilistika va pragmalingvistika yo'nalishida izlanish olib borayotgan tadqiqotchilar uchun foydalidir.

Kalit so'zlar: og'zaki so'z, stilistik xususiyat, funksional uslub, ekspressivlik, og'zaki nutq, emotsionallik, muloqot, stilistika

Аннотация: В данной статье рассматриваются стилистические особенности разговорных слов, их роль в функциональных стилях и типология. Анализируется использование элементов устной речи в художественном, публицистическом и официально-деловом стилях, а также их коммуникативно-прагматические функции. Особое внимание уделяется экспрессивности, эмоциональности и свободе речи, отражающимся в разговорных выражениях. Статья представляет интерес для исследователей в области лингвистики, особенно стилистики и прагмалингвистики.

Ключевые слова: разговорные слова, стилистические особенности, функциональный стиль, экспрессивность, устная речь, эмоциональность, общение, стилистика

Abstract: This article examines the stylistic features of colloquial words, their classification, and their function across different functional styles. The study analyzes the use of spoken elements in literary, journalistic, and official discourse, highlighting their communicative and pragmatic roles. Special focus is given to the expressive and emotional aspects of speech and the unique markers of informal verbal communication. The paper is relevant for scholars engaged in linguistics, particularly in stylistics and pragmalinguistics.

Keywords: colloquial words, stylistic features, functional style, expressiveness, spoken language, emotionality, communication, stylistics

Kirish. Til inson tafakkuri va ijtimoiy hayotining ajralmas bir qismidir. U faqat aloqa vositasi sifatida emas, balki xalqning milliy tafakkuri, madaniyati va ma'naviy dunyosining ifodasi sifatida ham muhim o'rin egallaydi. Tilning asosiy funksiyalaridan biri bu – muloqot, ya'ni fikr almashinuvidir. Muloqot jarayonida, ayniqsa og'zaki nutqda, ifoda vositalari sifatida og'zaki so'zlarning ahamiyati beqiyosdir. Ular tilga jon bag'ishlaydi, uni emotsional, erkin va samimiy qiladi. Tilshunoslikda og'zaki nutq va uning ifoda vositalari alohida e'tibor talab qiladigan yo'nalishlardan biridir. Ayniqsa, og'zaki so'zlar stilistik nuqtayi nazardan o'rganilganda, ular nafaqat grammatika va fonetika jihatidan, balki ekspressivlik, obrazlilik, emotsionallik singari stilistik xususiyatlari bilan ham ajralib turadi. Bunday so'zlar asosan norasmiy muloqotda, og'zaki nutqda, badiiy adabiyot va publitsistik uslubda faol qo'llaniladi.

Bugungi kunda tilning kommunikativ imkoniyatlarini kengaytirish, nutq madaniyatini yuksaltirish va uslubiy tahlillarni chuqurlashtirishda og'zaki so'zlarning stilistik jihatdan o'rganilishi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa,

tilning stilistik qatlamlarini aniqlashda og‘zaki so‘zlar orqali ifodalangan emotsionallik, ekspressivlik va obrazlilikning baholanishi, tilshunoslikda yangi izlanishlarga zamin yaratadi.[1-2]

Mazkur maqolada aynan shu jihatlar – og‘zaki so‘zlarning stilistik xususiyatlari, ularning turlari, uslubiy xususiyatlari va kommunikativ vazifalari atroflicha tahlil qilinadi. Shu orqali o‘zbek tilining boy ifoda imkoniyatlari va stilistik qatlamlaridagi og‘zaki unsurlarning roli ochib beriladi.

Adabiyotlar tahlili. Og‘zaki so‘zlarning stilistik xususiyatlarini ilmiy jihatdan o‘rganish o‘zbek tilshunosligida XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab jadallashgan bo‘lsa-da, bu mavzu hali-hanuz chuqur tahlil va keng qamrovli tadqiqotlarni talab etadi. Shu yo‘nalishda bir qator taniqli tilshunos olimlar tomonidan muhim nazariy va amaliy izlanishlar olib borilgan.

Avvalo, professor G‘.Hoshimov o‘zining stilistikaga oid ishlarida og‘zaki so‘zlarning ekspressiv va emotsional xususiyatlariga to‘xtalib, ularni uslubiy tafakkur va badiiy obraz yaratish vositasi sifatida tahlil qilgan. U til vositalarining nutqdagi erkinligi va jonlilik darajasini aniqlashda og‘zaki nutq unsurlarining o‘rnini alohida ta’kidlaydi.[3]

Tilshunos R. Jo‘rayev esa og‘zaki nutqning lingvopragmatik xususiyatlarini o‘rganar ekan, muloqot jarayonida og‘zaki so‘zlarning qanday kommunikativ vazifalarni bajarishini ko‘rsatadi. Uning fikricha, og‘zaki so‘zlar nafaqat leksik jihatdan, balki muomala etiketida ham muhim rol o‘ynaydi.

Zamonaviy stilistika sohasi mutaxassislari — M. Jo‘rayev, N. Normurodov, S. Karimova va boshqalar tomonidan og‘zaki so‘zlar, ularning funksional uslublardagi ishlatilishiga oid tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, M. Jo‘rayev badiiy uslubda og‘zaki so‘zlarning obrazlilik, uslubiy quvvat va ta’sirchanlikni oshiruvchi vosita sifatida qo‘llanishini misollar asosida asoslab bergan.

Rus tilshunosligida ham bu masala keng o‘rganilgan. Masalan, V.V. Vinogradov, I.R. Galperin, L.P. Krysin kabi olimlar og‘zaki nutq va so‘zlarning

stilistik tasnifi, ularning emotsional-ekspressiv boyliklari va uslubiy qiymatini har tomonlama yoritgan. Ayniqsa, I.R. Galperinning “Stylistics” nomli asarida og‘zaki elementlar uslubiy tahlil markaziga qo‘yiladi.

Ingliz tilshunosligida esa Geoffrey Leech va David Crystal singari olimlar tomonidan og‘zaki va yozma nutq o‘rtasidagi tafovut, og‘zaki so‘zlarning stilistik semantikasi hamda ijtimoiy kontekstdagi ahamiyati chuqur yoritilgan. Ularning ishlari xalqaro tilshunoslik tadqiqotlarida keng e‘tirof etilgan.

Umuman olganda, og‘zaki so‘zlar stilistikasi bo‘yicha mavjud adabiyotlar til va uslub masalalarini keng qamrovda yoritadi, biroq ularning zamonaviy mediamuloqot, internet tilshunosligi va yoshlar slengi doirasida qo‘llanishi hali yetarlicha o‘rganilmagan. Shu bois maqola zamonaviy uslubiy ko‘rinishlarda og‘zaki so‘zlarning ahamiyatini tahlil qilishga xizmat qiladi.[4]

Asosiy qism.

1. Og‘zaki so‘zlarning stilistik xususiyatlari

Og‘zaki so‘zlar — bu asosan og‘zaki nutq jarayonida shakllangan, xalq tiliga xos bo‘lgan, erkin, emotsional va ko‘pincha rasmiy bo‘lmagan leksik birliklardir. Ular tilning emotsional-ekspressiv qatlamiga kiradi va insonlar o‘rtasidagi norasmiy muloqotni amalga oshirishda katta rol o‘ynaydi. Og‘zaki so‘zlar ko‘pincha og‘zaki nutqqa xos sintaktik tuzilmalar bilan uyg‘unlashib, nutqning tabiiyligini ta’minlaydi. Ular orqali so‘zlovchi o‘z munosabati, hissiy holati va individualligini bildiradi.[5]

Bunday so‘zlar quyidagi stilistik xususiyatlar bilan ajralib turadi:

- Emotsionallik: So‘zlovchining ichki holatini, hissiy munosabatini ifodalaydi.
- Ekspressivlik: Ta’sirchanlikni oshiradi, ohang va urg‘u orqali ma’lumotni kuchaytiradi.
- Dialogiklik: Asosan suhbatda qo‘llanilib, muloqotning tabiiyligini saqlaydi.

- Erkinlik va ixtiyoriylik: Sintaktik tuzilmalarga kamroq bo'ysunadi, og'zaki muloqotda dinamik bo'ladi.

Bu xususiyatlar og'zaki so'zlarning nafaqat kommunikativ, balki stilistik jihatdan ham muhim omil bo'lishini ko'rsatadi.

2. Og'zaki so'zlarning turlari

Og'zaki so'zlar mazmuni va vazifasiga ko'ra quyidagi turlarga bo'linadi:

So'zlashuvga oid leksik birliklar: oddiy xalq tili, dialekt so'zlari, og'zaki muomalada qo'llaniladigan ifodalar (masalan, "qani endi", "bekorchi", "chatoq bo'ldi").

Emotiv so'zlar: hissiy holatni bildiruvchi, hayrat, quvonch, g'azab, afsus kabi tuyg'ularni ifodalovchi so'zlar (masalan, "voy!", "dod-voy!", "ofarin!", "yo tavba!").

Slenklar: yoshlar yoki ijtimoiy guruhlar tilida faol ishlatiladigan, rasmiy bo'lmagan iboralar (masalan, "zapchast", "zapravka", "zaybaldi").

Ekspressiv sinonimlar: adabiy normaga muvofiq bo'lmagan, ammo obrazli bo'lgan so'zlar (masalan, "quloq solmoq" o'rniga "tinglamoq").

Har bir tur tilning ijtimoiy, madaniy va psixologik qatlamlari bilan bog'liq bo'lib, stilistik ifoda vositasi sifatida muhimdir.

3. Og'zaki so'zlarning funksional uslublardagi qo'llanilishi

Og'zaki so'zlar ko'proq badiiy adabiyot, publitsistik matnlar va norasmiy yozishmalarda faol qo'llaniladi. Badiiy uslubda ular obrazlilik yaratish, personajning xarakterini ochib berish, tilga jonlilik baxsh etish vazifasini bajaradi. Publitsistik uslubda esa auditoriyaga ta'sir o'tkazish, samimiylik va soddalik yaratish uchun ishlatiladi.

Masalan, Abdulla Qodiriyning asarlarida og'zaki ifodalar qahramonlarning ijtimoiy kelib chiqishi va nutq madaniyatini yoritish vositasi sifatida ishlatiladi. Shuningdek, zamonaviy OAV materiallarida yoki ijtimoiy tarmoqlarda ham og'zaki nutq elementlariga tez-tez duch kelinadi.

Ammo rasmiy uslubda bunday soʻzlar deyarli ishlatilmaydi, chunki rasmiylik, aniqlik va neytrallik talab qilinadi. Shunday boʻlsa-da, ayrim holatlarda stilistik vosita sifatida ogʻzaki soʻzlardan foydalanish mumkin, ayniqsa nutqni jonlantirish maqsadida.

Xulosa. Ogʻzaki soʻzlar tilning eng qadimiy, jonli va faol qatlamlaridan biri boʻlib, ular tilning emotsional-ekspressiv boyligini namoyon etuvchi asosiy vositalardandir. Ular muloqotda insonning shaxsiy munosabati, hissiy holati va kayfiyatini toʻlaqonli ifoda qilishga xizmat qiladi. Stilistik jihatdan ogʻzaki soʻzlar tildagi obrazlilik, tabiiylik va samimiylilikni taʼminlovchi muhim unsurlar sifatida maydonga chiqadi. Ayniqsa, badiiy uslubda obraz yaratish, personaj xarakterini ochish va tilga jon kiritish uchun ogʻzaki soʻzlar keng qoʻllaniladi.

Ogʻzaki soʻzlarning turlari, ularning uslublardagi qoʻllanish xususiyatlari, emotsional va ekspressiv yuklamasi ularni oʻrganishda yangi ilmiy yoʻnalishlarni shakllantiradi. Internet kommunikatsiyasi, yoshlar slengi, reklama matnlari va zamonaviy mediamatnlar orqali ogʻzaki unsurlar til rivojiga bevosita taʼsir koʻrsatmoqda. Shunday ekan, ularni oʻrganish faqat tilshunoslik emas, balki madaniyatshunoslik, sotsiolingvistika va kommunikatsiya nazariyalari nuqtayi nazaridan ham dolzarb hisoblanadi.

Mazkur maqolada ogʻzaki soʻzlarning stilistik funksiyalari, turlari va qoʻllanish doiralari tahlil qilinar ekan, bu soha boʻyicha keyingi tadqiqotlar uchun nazariy va amaliy asoslar belgilab berildi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Hoshimov Gʻ. Til va uslub. – Toshkent: Fan, 1990.
2. Joʻrayev R. Ogʻzaki nutq va uning lingvopragmatik xususiyatlari. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2005.
3. Normurodov N. Stilistik birliklarning uslubiy xususiyatlari. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2012.

4. Jo‘rayev M. Adabiy til uslublari. – Toshkent: O‘qituvchi, 1998.
5. Karimova S. Badiiy matnda ekspressiv vositalar. – Farg‘ona: Ilm ziyo, 2019.
6. Galperin I.R. Stylistics. – Moscow: Higher School, 1981.
7. Vinogradov V.V. Russkiy yazik. Grammatika. Stilistika. – Moskva: Nauka, 1982.
8. Leech G. Language and Style. – London: Longman, 1983.
9. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge: CUP, 1995.
10. Krysin L.P. Slovar yazikovoy kultury. – Moskva: Russkiy yazik, 2000.